

ORTA ÇAĞ AVRUPASI'NDA HAC SEYAHATLERİ

 Özlem GENÇ^a

Öz

Orta Çağ Avrupası'nda hacı olmak her inançlı Hıristiyan için çok önemlidir. Kitada çok sayıda hac mekânı olması insanların böyle bir dinî görevi yerine getirmelerini kolaylaştırmıştır. Hac ziyaretinin temel amacı günahların bağışlanmasıdır ancak hastalığa şifa bulmak, çocuk istemek, yerine gelen dilek için teşekkür etmek gibi pek çok amaç da söz konusudur. Güvenilir kayıtlar olmadığından hacıların sayısı tam olarak bilinmemektedir. Çağ boyunca kontrol altında yaşayan kadınlar da hac ziyaretleri yapmışlar ancak daha çok evlerine yakın yerlere gitmişlerdir. Uzaklara gideceklerse genelde kocaları onlara eşlik etmiştir. Rahibelerin hacca gittiklerine dair kanıt yoktur. Bu dönemde hac, tehlikeli ve masraflı bir iştir. Başkasının yerine hacca gitmek de söz konusudur. Hac seyahatlerinin süresi gidilen mekânın uzaklığına göre değişmekle birlikte genellikle uzundur çünkü ulaşım bugünkü kadar gelişmiş değildir. Ayrıca 1346-1353 arasında yaşanan büyük veba salgını ve 1337-1453 arasındaki Yüzyıl Savaşları gibi pek çok bölgeyi etkileyen olaylar hac seyahatlerinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Yine de din adamları ve özellikle papalar insanları hacca gitmeye teşvik etmiştir. Bu teşvikin bir amacı insanların günahlarının bağışlanması iken bir diğer amacı da ruhban sınıfın hac seyahatlerinden büyük gelir elde etmesidir. Bu gelir öyle büyüktür ki zaman zaman dinî ve dünyevi liderleri karşı karşıya getirmiştir. Orta Çağ'da kıtanın en önemli üç hac merkezi Roma, Santiago de Compostela ve Canterbury'dir.

Anahtar kelimeler: Dinler Tarihi, Hac, Hacı Olmak.

PILGRIMAGES IN THE MEDIEVAL EUROPE

Abstract

Being a pilgrim in medieval Europe is very important for every faithful Christian. The presence of a large number of pilgrimages on the continent has made it easier for people to fulfill such a religious duty. The main purpose of pilgrimage is forgiveness of sins, but there are many other purposes such as healing, asking

^a Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, ozlmgnc@gmail.com

for children, thanking for the wish fulfilled. The exact number of pilgrims is not known as there are no reliable records. Women who lived under control throughout the age also made pilgrimages, but mostly went to places close to their homes. If they were to go far, they were usually accompanied by their husbands. There is no evidence that nuns made pilgrimages. Going to pilgrimage in this period is a dangerous and costly business. It is also possible to go on pilgrimage to someone else's place. Although the duration of pilgrimages varies according to the distance of the destination, they are usually long because transportation is not as developed as it is today. Events affecting many regions such as the great plague epidemic between 1346-51 and the Hundred Years War between 1337-1453 caused the pilgrimage to be interrupted. Nevertheless, the clergy and especially the popes encouraged people to go on pilgrimage. While one purpose of this encouragement is the forgiveness of people's sins, another purpose is for the clergy to earn a great income from pilgrimages. This income is so great that from time to time it has brought religious and worldly leaders against each other. The three most important pilgrimage centers of the continent in the Middle Ages were Rome, Santiago de Compostela and Canterbury.

[The Extended Abstract is at the end of the article.]

Keywords: History of Religions, Pilgrimage, To Be Pilgrim.

Giriş

Orta Çağ Avrupası'nda hacca gitmek her inançlı Hristiyanın yerine getirmek istediği bir ibadettir. Güvenilir kayıtlar olmadığı için bu dönem haccın gerçek boyutları bilinemese de tapınak-adak kayıtları, tarih kitapları, vasiyetnameler, şehir kayıtları ve hac yollarında kurulan kurumlara bakıldığında sayının çok olduğu, 13.-14. yüzyıllarda sadece İspanya'daki Santiago de Compostela'yı yılda 500.000 kişinin ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Hac büyük veba salgını (1346-1351) ya da Yüzyıl Savaşları (1337-1453) sırasında da devam etmiş ama İngiliz Reformu ve Avrupa din savaşları sırasında azalmıştır.¹ Bunun sebebi belki de Yüzyıl Savaşları'nın sadece Fransa ve civarındaki toprakları, diğerlerinin ise çok daha geniş bir alanı etkilemiş olmasıdır.

Hac konusunda çalışan bilim insanları satılan hac rozetleri ya da şehre giren kişi sayısından hacıların sayısının anlaşılamayacağını belirtmekle

¹ A. R. Bell ve R. S. Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", *Enterprise&Society* 12/3, (2011): 603.

birlikte,² bazen dönem kroniklerinde hacıların sayısına dair küçük bilgiler yer almaktadır ve belki bir parça fikir verebilir. 1496'da Aachen şehir kapılarından sorumlu olanlar 15 günlük özel af döneminde şehre 147.000 kişinin geldiğini kaydetmektedir. 1420'de Canterbury'de, Thomas Becket'in ölümünün beşinci jübile yılına³ 100.000 kişi katılmıştır. Paris'teki Aziz James Hastanesi 1368'de 16.690 hacıyı ağırlamıştır. 1085'te yazan bir keşiş "*Cluny manastırını geçen yıl 17.000 kişi ziyaret etti*" demektedir. 1300'de ilk jübile yılında Roma'yı ziyaret eden hacıların sayısı yaklaşık 200.000'den iki milyona kadar çıkmaktadır.⁴ Bu senenin, ilk kez jübile ilan edilmesi ve günahların bağışlanmasının ilk kez vaat edilmesi nedeniyle, Orta Çağ boyunca en çok hac ziyareti yapılan sene olabileceği düşünülmektedir.

Yine de sayıların çok abartılmaması gerekmektedir çünkü hacca gidecekler yüklü bir maliyeti de göze almak zorundadır. Uzun bir yolculuk, giden hacılar için bir yıllık gelirden fazlasına mal olabilmektedir. Ayrıca evden uzakta olacakları için bu sürede maddi gelir elde edemeyeceklerdir. Gemi kazası, hırsızlık, hastalık ve yorgunluk da ihtimal dâhilindedir. Sadece gidilen tapınağa değil yoldaki başka tapınaklara da bozuk para, mücevher ya da balmumu gibi bağışlar yapmaları gerekmektedir. Balmumunun kilosu altı *denariustur*⁵ ve bu her yerde geçerlidir, paraya bu şekilde çevrilmektedir, bir tür dinî paradır. Santiago de Compostela'da sadece para veya mücevher kabul edilmektedir. Hacılar bunlar karşılığında günah bağışlatmakta ya da oradaki azizin yardımını elde etmektedir. Hacının kat ettiği yol ne kadar uzunsa elde ettiği af da o kadar büyüktür. Örneğin Papa III. Alexander (1159-81) İsveç'ten Roma'ya gelenler için üç yıllık, İngiltere'den gelenler için iki yıllık ve yerel ziyaretçiler için sadece bir yıllık günahların affedileceğini duyurmuştur.⁶ Bu bilgi Orta Çağ Avrupası'nda papanın ya da kilisenin ne denli büyük bir etkisi olduğunu gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir.

Bu dönemde yaşayan insanlar hastalık ve şanssızlığın gınahtan

² Diana Webb, *Medieval Pilgrimage c.700-c.1500*, (Hong Kong: Palgrave Macmillan 2002),41.

³ Thomas Becket 1170'de öldürülmüştür. Jübile yılları 50 yıllık periyodlar olduğu için beşincisi 1420'ye denk gelmektedir. Bu yıllarda genellikle genel af ilan edilirdi. İlk jübile ilanı 1300'de Papa VIII. Boniface tarafından 100 yılda bir olacak şekilde ilan edilse de sonraları bu süre 50, hatta 25 yıla kadar düşürülmüştür.

⁴ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 619.

⁵ Roma İmparatorluğu'nda kullanıldığı dönemde ortalama 4,50 gram ağırlığındaki gümüş paradır, içindeki gümüş miktarı ve ağırlığı zamana ve bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Orta Çağ Avrupası'na geldiğimizde Şarlman ve Kel Charles döneminde ağırlığı ortalama 1.70, Dindar Louis ve III. Otto döneminde 1.30 gram civarındadır.

⁶ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 604.

kaynaklandığına inanmaktadır ve bunun tek çaresi tövbe etmektir. Yerel mezarları ziyaret etmek genelde hacıların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Buraları neden ziyaret ettikleri tam olarak bilinmemekle birlikte azizlerin mucizelerinin anlatıldığı kitaplarda konuyla alakalı bilgilere rastlamak mümkündür. Uzak yerlere yapılan hac yolculuklarının anlamları daha iyi bilinmektedir. Örneğin Ürdün/Şeria Nehri'nde suya girmek Hz. İsa'nın vaftizini anmaktır ve tedavi edicidir. Kolonlar ve Zeytin Dağı'ndaki kilisenin duvarları arasına sıkışmak günahların affedilmesidir. Diğer ziyaret yerleri hasta, görme ya da bedensel engelliler için daha uygundur.⁷ Papalar yeni Hristiyan olan halkları Roma'ya çekmek için aklar ilan etmişlerdir. 9 Eylül 1171'de III. Alexander, Uppsala⁸ başpiskoposuna ve yardımcı piskoposlarına, ana baba katli, çocuk cinayeti, ensest ilişki ya da hayvanlarla ilişkiye girdiği⁹ için suçlu bulunanları, havariler Petrus ve Pavlus'un mezarlarını ziyarete göndermelerini tavsiye etmiştir.¹⁰ Bu mezarlar Roma'dadır ve Roma, Kudüs gibi uzak yerlere gidemeyenler için dönemin en önemli hac merkezlerinden biridir. Öte yandan hac, günahların bağışlanmasının tek yolu değildir. Ölüm döşeğindeki birisi günahlarının bağışlanması amacıyla rahip seçme hakkı için papaya dilekçe verebilmektedir. Yol ve köprü yapımına katkıda bulunmak, hastanelere ve fakirlere sadaka vermek ve ölümler için dua etmek de af elde etmenin yollarındandır.¹¹

Hac merkezlerindeki mezarı/türbeyi ziyaret edenler buralara genellikle adak olarak para bırakmakta, yerel kiliseler ya da manastırlar bu

⁷ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 52-5.

⁸ İsveç'te hayvanlarla cinsel temastan bahseden ilk yazılı belge bu mektuptur. Kari Ellen Gade, "Homosexuality and Rape of Males in Old Norse Law and Literature", *History of Homosexuality in Europe and America*, vol. V, ed.: W. R. Dynes, S. Donaldson (New York & London : Garland Publishing, Inc., 1992), 117.

⁹ Eski Ahit'te kesin kelimelerle ifade edilmesine rağmen kilise hayvanlarla cinsel münasebet için ölüm cezası öngörmüyordu. Mia Korpiola, "Animal Passions: Bestiality and the Law in Medieval and Reformation Sweden", *Honos alit artes, Il Cammino Delle Idee Dal Medioevo All'antico Regime*, ed.: P. Maffei, G. M. Varanini (Firenze: Firenze University Press, 2014) 228. Zoofili ile ilgili dinlerin söylemlerini karşılaştırmalı görmek için bk: Ali Yiğit ve Taşkın Yaşar, "Zoofili: Kutsal dinler, mevzuat ve etik açısından bir değerlendirme", *Eurasian Journal of Veterinary Sciences*, 32:2 (2016): 114-119. http://eurasianjvetsci.org/pdf/pdf_EJVS_1119.pdf

¹⁰ 9 Eylül 1171 tarihli mektuptan : "...alii incestuosa conjunctione, plerique cum iumentis abominanda se pollutione commaculent...eos ad sedem apostolicam compellatis venire, et beatorum apostolorum Petri et Pauli limina visitare, ut in sudore vultus sui, et viarum labore, superni Iudicis iram evadere, et ipsius misericordiam valeant invenire", "Alexandri III, Epistolae et Privilegia (AD 1159 - AD 1181), 69-1320C", Epp. CMLXXV, *PL200*, ed.: J. P. Migne, 850-1.

¹¹ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 42-3.

adaları istedikleri gibi kullanabilmektedir. Erken Orta Çağ Avrupası'nda papalık, Roma dışındaki kiliselerin adaklar için kestiği makbuzlardan pay alamazken, 14.-15. yüzyıllara geldiğimizde günah bağışlama ritüelleri papalık için önemli bir gelir olmuştur. 15. yüzyılda bir tapınak bir yıllık af verecekse bunun için önce papalığa 400-500 altın florin ve gelirinin bir kısmını (genelde üçte birini ama bazen de % 75'ini) ödemek zorundadır.¹² Papalık böylece adaklardan ya da bağışlardan elde edeceği geliri peşinen almış olmaktadır.

Papalık günah bağışlama limitini kendine göre artırabilmektedir. Bunu bazen genel af ilan etme şeklinde gerçekleştirmektedir.¹³ Örneğin 1300'de Papa VIII. Boniface,¹⁴ önemli bir olayın 50. yılının kutlandığı özel yıllarda Roma'yı ziyaret eden hacılar için genel af ilan etmiştir. 1350'de Papa Clement, bir yıl geçerli olmak üzere, gerçekten tövbe eden ve itirafta bulunan herkese genel af vermiş, sayısız insan Roma'yı ziyaret etmiştir.¹⁵ Yine Santiago de Compostela'daki Aziz Yakup (James) Kilisesi'nde hacılara verilen affa ek olarak, her ayın katılımında 40, bayram gününde 300, Aziz Yakup gününde 600 günlük ek af verilmiştir.¹⁶ Hac merkezleri af tarifelerini belirlemekte ve duvarlarına asmaktadır. 1215 IV. Lateran Konsili affı sınırlamaya çalışmış ama bağışlar 13.-14. yüzyıllarda daha da artmıştır. 14. yüzyılın sonunda deniz aşırı gelen hacılar Hz. İsa'nın acı çeken yüzünün kumaşa yansıdığı Veronica'nın örtüsünü¹⁷ ziyaretleri sonunda 12.000 yıllık ya da Aziz Lawrence Kilisesi'nde 7000 yıllık af elde etmeyi umabilmektedirler. Af sadece papalık kontrolü altındadır. Sadece papa genel af ilan etme yetkisine sahiptir. Piskoposların af yetkisi IV. Lateran Konsili'nde, bir kilisenin kutsanması vesilesiyle yapıldığı takdirde, kutsamayı bir piskopos da yapsa birden fazla piskopos da yapsa değişmezdir, maksimum 100 gün ile sınırlandırılmış, affın yıldönümünde

¹² Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 605.

¹³ Lynn Thorndike, *The History of Medieval Europe* (New York: The University Press Cambridge, 1917), 440-441.

¹⁴ R. N. Swanson, *Indulgences in Late Medieval England*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 30.

¹⁵ Patrick Geary, *Readings in Medieval History*, (Toronto: University of Toronto Press, 2016), 497.

¹⁶ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 609.

¹⁷ 1100'lerde ortaya çıkan inanışa göre Hz. İsa ile Calvary/Golgotha tepesi yolunda karşılaşan Veronica, örtüsüyle onun terini silmiş ve Hz. İsa'nın yüzünün tasviri örtüye geçmiştir. Bugün azize olarak kabul edilen Veronica'nın bu örtüsünden İtalya'da iki tane bulunmaktadır. Biri Aziz Petrus Bazilikası'nda, diğeri Roma'dan uzakta Abruzzo bölgesindedir.

verilecek affın 40 günü geçmemesi karara bağlanmıştır.¹⁸ Papalık affı ise sınırsızdır çünkü hac mekânlarına hacıların çekilmesi gerekmektedir.¹⁹ Papaların ilan ettiği aflar Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan dindar insanlar için çok önemlidir, imkânı olanlar bu dönemleri kaçırmamak için ellerinden geleni yapmışlardır.

A. Yemin

Özellikle 12. yüzyıldan itibaren insanlar hacca gitmeden önce, kendilerini motive eden bir yemin etmektedirler. Yeminin tanıklar huzurunda, sesli ya da yazılı olup olmadığı önemlidir. Roma, Kudüs ya da Compostela'ya hac yemini edip yerine getirememek, affedilmek ya da cezayı hafifletmek için bizzat papaya başvurmayı gerektirmektedir. Papalık kayıtlarında bu tip başvurulara verilen yanıtlar bulunmaktadır. Kişiler önce neden yemin ettiklerini sonra da neden yerine getiremediklerini yazmışlardır. Yaş, hastalık, tekrarlanan hamilelikler, kralın hizmetinde çalışmak gidememe sebepleri arasındadır. Küçük yerler için edilen hac yeminleri papayı ilgilendirmemektedir.²⁰

Yemin etmek²¹ ciddi bir iştir ve genelde kamu önünde yapılır, piskopos ya da yerel rahip tarafından kutsanırdı.²² İngiltere'de yemin sırasında geleneksel olarak bir penny bükülmektedir. Bir azizden yardım istendiği ve istek yerine geldiği takdirde mutlaka o azizin mezarı ziyaret edilmeli ve adak sunulmalıdır.²³ Yemin etmek bir sözleşme yapmak gibi algılanmıştır ve taraflardan birinin yükümlülüğünü yerine getirmemesi azizi

¹⁸ 62: Ad haec quia per indiscretas et superfluas indulgentias, quas quidam ecclesiarum praelati facere non verentur, et claves ecclesiae contemnuntur et poenitentialis satisfactio enervatur, decernimus ut cum dedicatur basilica, non extendatur indulgentia ultra annum, sive ab uno solo sive a pluribus episcopis dedicetur, ac deinde in anniversario dedicationis tempore quadraginta dies de iniunctis poenitentiis indulta remissio non excedat; hunc quoque dierum numerum, indulgentiarum literas praecipimus moderari, quae pro quibuslibet causis aliquoties conceduntur, cum Romanus pontifex, qui plenitudinem obtinet potestatis, hoc in talibus moderamen consueverit observare. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed.: J. Alberigo, P.P. Joannou, C. Leonardi, P. Prodi (Freiburg: Verlag Herder, 1962) 239- 240.

¹⁹ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 610.

²⁰ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 55.

²¹ Haçlılar silahlı hacılar olarak kabul edildikleri için onlar da hac yemini ediyorlardı. 1200 civarına kadar kilise hukukçuları normal hac yeminleri ile haçlı seferi için edilen hac yeminleri arasında ayırım yapmıyorlardı. İlk haçlı seferi yeminleri temelde hac yeminleriydi. Andrew Holt, "Feminine Sexuality and the Crusades", *Sexuality in the Middle Ages and Early Modern Times*, ed.: A. Classen (Berlin: Walter de Gruyter, 2008), 450. Haçlı seferleri ve seferler dışındaki haçlar için edilen hac yeminlerinin karşılaştırması için bkn.; Michael W. Stroope, *Transcending Mission* (Westmont: InterVarsity Press, 2017), 195.

²² Richard Ray, *The Shape of My Heart* (Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2022), 89.

²³ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 604.

aldatmak gibi görülmüştür. Mucize kayıtlarında bu kişilerin rüyalarında uyarıldıklarına dair bilgiler vardır. Azizden istenen şey yerine gelmişse kişinin yeminini tutması çok daha önemlidir çünkü aksi halde gerçekleşen şeyin eski haline dönebileceğine inanılmaktadır.²⁴ Öte yandan yeminini yerine getiremeyenler telafi için çeşitli eylemlerde bulunabiliyorlardı. 1147'de Gloucesterlı Robert'ın Margam Manastırı'nı inşa ettirme sebebi yerine getiremediği hac yeminidir.²⁵

Yaş nedeniyle hac yemininin affedilmesini isteyenlere örnek olarak 1343'de başvuruda bulunan Clareli Elizabeth (ö. 1360) gösterilebilir. ²⁶ Kendisi I. Edward'ın kızı Joan ile Gloucester ve Hertford Kontu Gilbert'in en küçük kızıdır, dindar bir hanımefendidir. Genellikle Clareli Lady olarak bilinmektedir. 1295'te doğduğuna göre, papadan yerine getiremeyeceği hac yemini nedeniyle kendisini affetmesini istediğinde 48 yaşında olmalıdır. Bu yaşta hacca gidemeyeceğini, bunun yerine başka dinî faaliyetlerde bulunacağını belirtmiştir.²⁷ Orta Çağ Avrupası'nda ortalama ömür 35-37 yaş civarındadır. Dolayısıyla 48 yaşında olan birisi, üstelik de kadınsa, hac yolculuğuna çıkamayacak kadar ileri yaşta kabul edilebilir.

B. Kefaret Haccı ve Vekil Hac

İnsanlar çeşitli amaçlarla hacca gitmişlerdir. Haccı bir tür sürgün cezası olarak vermek de uygulamalar arasındadır. Bu tip bir ceza ya da kefarete haccı ilk olarak 6. yüzyılda İrlanda'da başlamış, 10. yüzyılda çok popüler olmuştur. Geç Orta Çağ'da ise kamusal bir eylem haline gelmiş, mahkemeler tarafından kullanılmıştır.

11. yüzyıldan itibaren Avrupa'da hac ile sürgün cezasının özdeşleştirildiği, kefarete ödemek konusunda hac ve sürgün arasındaki ayrımın ortadan kalktığı görülmektedir. Böyle bir cezayı gerektiren suçları işleyenler 5-7-10-14 gün ya da ömür boyunca hac mekânında kalmakla cezalandırılmıştır. Gönderildikleri belli bir yer yoktur, her yere gönderilebilmektedirler. Gönderildikleri yerde pişmanlık duymaları istenmektedir. İster gönüllü ister hâkim kararıyla gitsin, kişi anavatanını manevi bir amaç uğruna terk etmektedir. Bu tür bir ceza daha çok enstet ilişki, cinayet ve ana baba katli durumlarında verilmiştir, bir tür disiplin

²⁴ Leigh Ann Craig, *Wandering Women and Holy Matrons* (Leiden: Brill, 2009), 108.

²⁵ Kathryn Hurlock, "Welsh Pilgrims and Crusaders in the Middle Ages", *The Welsh and the Medieval World*, ed.: P. Skinner (Cardiff: University of Wales Press, 2018), 168.

²⁶ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 97.

²⁷ Douglas Richardson, *Magna Carta Ancestry: A Study in Colonial and Medieval Families*, vol. I, 2th Edition (Utah: Kimball G. Everingham, 2011), 360.

şeklidir.²⁸ Bu tip hacın tekrar edilen ve edilmeyen diye iki şekli vardır, tekrar edilmeyeni ciddi suçlar, edileni ise daha az önemli suçlar ve büyük tarikatlardaki rahiplerin işlediği suçlar için verilmektedir. Bahsi geçen hac şekli bazen vasiyetnamelerde de geçmektedir, ölen kişi bu tip bir hacca gitmek istemiş ama bir şekilde gidememiştir. Ruhunun selamete ermesi için vasiyetine böyle bir husus eklemiştir. Cinayet ile suçlananlar da kefarettir. Cinayete gönderilmiştir. Sadece kendileri için değil kurbanın ruhunun selameti için de bu yola başvurulmuştur. Gidilen yerin uzaklığı suçun derecesine bağlıdır. Bu tip cezaları medeni hukuk mahkemeleri vermekte, üniversite ve lonca gibi kuruluşlar dik başlı üyelerini disipline etmek için onları bu tip bir hacca zorlamaktadır. Böyle cezalandırılmış kişi, yaşı, bedenen güçsüzlüğü, parasızlığı nedeniyle gidemiyorsa, bu ceza para cezasına da çevrilebilmektedir. Bazen gidenlerin giyim kuşamı da belirlenmekte, yalınayak-zincirli gibi ya da bazı heretikler haç işaretli kıyafet giymek zorunda bırakılmaktadır.²⁹ Tövbe eden kişinin gönderildiği tapınaktan hacın yapıldığına dair bir belge getirmesi de istenmektedir. Bir piskopos kendi topraklarında kaçak avlanan veya başka türlü hak ihlali yapanlara böyle bir ceza verebilmektedir. İftira ve kundakçılıktan cinayete kadar neredeyse her türlü geçici suç bu şekilde cezalandırılabilmiştir. Hacın mesafesi, gitme sayısı ve zorluğu suçla orantılıdır. Kısa yerel hac, suçlunun onu tanıyanlar tarafından takibini sağlamaktadır. Uzak hac sürgün niteliğindedir, suçun ağır olduğunu ve bir süre insanlardan uzak kalınması gerektiğini göstermektedir. 1283'te Canterbury Başpiskoposu John Pecham, Chichester diyakozluğunda zina eden bir rahibe peş peşe üç yıl Santiago, Roma ve Köln'e gitmesini şart koşturmuştur. 1366'da Papa V. Urbanus, İngiltere-Fransa arasındaki Yüzyıl Savaşları sırasında dehşet verici davranışlarda bulunan birliklerde yer aldıkları için aforoz edilen askerlerin, birliklerde ne kadar süre kaldırsa o kadar süreliğine Kutsal Mezar'a gitmelerini ve hac yapmalarını, fırsat olursa kâfirlere karşı savaşmalarını istemiştir. Bunun alternatifi olarak Roma'ya gidip bir yıl boyunca her zamanki mezarları ziyaret edecekler ve ardından Compostela'ya gideceklerdir.³⁰ Compostela bu dönemde, Köln, Roma ve Canterbury ile

²⁸ Robin Ann Aronstam, "Penitential Pilgrimages to Rome in the Early Middle Ages", *Archivum Historiae Pontificiae*, 13 (1975): 66.

²⁹ Martin Leigh Harrison, "Penitential Pilgrimage", *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*, ed.: L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe (Leiden: Brill, 2010), 501-3.

³⁰ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 50.

birlikte kefarete hacları için Avrupa'daki dört büyük merkezden biridir.³¹ Katolik kilisesi tüm insanlara günahkâr olduklarını, ancak kefarete öderlerse günahları için af elde edebileceklerini öğrettiği için Orta Çağ Avrupası'nda kefarete çok önemli bir kavramdır. Kefaretin ödenebileceği en güvenilir yollardan biri de hacca gitmektir.³² Kefarete konusu pek çok konsilin de konusu olmuştur. Bunlardan biri Karolenjler döneminde düzenlenen 813 Chalon Konsili'dir. Bu konsil kararları hem çok çeşitli kefarete uygulamaları hem de kiliseler arasında farklı görüşlerin olduğunu göstermektedir.³³

Antik Yunan'dan beri var olan vekil hac uygulaması³⁴ Orta Çağ Avrupası için de geçerlidir. Zenginler arasında hasta olanlar kendileri yerine hacca gidip günahlarını bağışlatmaları için özellikle dinî sınıftan olanlara para vermişlerdir.³⁵ Bu tip hac için seçilenler arasında erkekler kadar kadınları da görmek mümkündür. Genelde vasiyet üzerine yapılan bir hac türüdür. Vasiyet bırakanlar bu hacı dürüst rahiplerin yapmasını istemiş, bunun için para ayırmışlardır. Bu rahipler ölen kişi adına Roma'da ya da gönderildikleri yerde Aşai Rabbani ayininde ilahi okumaktadırlar. Gitmesi istenen kişiler bazen akraba ya da arkadaş da olabilmıştır.³⁶ Akraba ve arkadaşların da tercih edilmesi insanların kendi yerlerine hacca gidecek kişide en çok güven aradıklarını göstermektedir. Haccın vekiller tarafından üstlenilmesi, hacı ile onu koruyan/destekleyen kişi, ailesi ya da yaşadığı yer arasındaki bağı daha da güçlendirmiştir.³⁷ Başka bir deyişle, bir kişinin başka biri adına hacca gitmeyi seçmesi, sosyal ilişkileri ve destek ağını göstermektedir.³⁸

C. Hacılara Sunulan İmkânlar

Orta Çağ Avrupası'nda kilise hasta hacıların bakımı, hacda ölenlerin

³¹ Paul Booth, "The Last Week of the Life of Edward the Black Prince", *Contact and Exchange in Later Medieval Europe*, ed.: H. Skoda, P. Lantschner, R. L. J. Shaw (Woodbridge: Boydell Press, 2012), 243.

³² Danielle Watson, *The Church in Medieval Europe* (New York: Cavendish Square Publishing, 2017), 33.

³³ Rob Meens, *Penance in Medieval Europe*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), 122.

³⁴ Matthew Dillon, *Pilgrims and Pilgrimage in Ancient Greece* (London: Routledge, 1997), 176.

³⁵ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 607.

³⁶ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 50-51.

³⁷ Kathryn Hurlock, *Medieval Welsh Pilgrimage*, (New York: Palgrave Macmillan, 2018),146.

³⁸ Steven Muir, "The Social Self on Pilgrimage: Intercession and Mediation", *The Many Voices of Pilgrimage and Reconciliation*, ed.:I. S. McIntosh, L. D. Harman (Boston: CABI, 2017), 138.

gömülmesi, fakir hacılara yardım etmek gibi destekler sağlamayı kendi görevi olarak görmüştür. Mezar yeri/türbe bir tür manevi hizmet vermekte ama aynı zamanda bir fayda merkezi kabul edilmektedir. Kilisenin sponsor olduğu hastaneler ve manastırlar hacıların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Hacıların hac merkezlerinde yaptığı bağışlar hizmet olarak onlara geri dönmekte, ücretsiz konaklama ve yemek verilmekte, ayrıca bunlar din adamlarının gelirine ek de olabilmektedir. Örneğin Aachen`a gelen hacılara Andernach hastanesinin yakınında birkaç hafta konaklama izni verilmekte, burada şarap, sebze, bira, ekmek, et ve balık alma hakkı tanınmaktadır. Başka bir örnekte Conques`teki manastır³⁹ ücretsiz konaklama sağlamayı reddetmekte, fakir hacılar geceyi ya kilisede ya da kilise kapısının önünde geçirmek zorunda kalmaktadır. Konukseverlik manastırın temel yükümlülüklerindendir ama konaklama ve yiyecek verme sınırlı olmalıdır Bir manastır elkitabı der ki: *dinî sınıftan ya da laik bir ziyaretçi çalışmaksızın iki günden fazla beslenmemelidir*. Benediktenler⁴⁰ manastırın yükünü azaltmak için bunu üç günle sınırlandırmışlardır. Bazı hastanelerde (Le Puy`daki Azize Mary gibi) hacılara yataklar ve çarşaf, bazılarında da yatağı olmayan küçük odalar verilmiştir. Santiago de Compostela rotasındaki Aubrac`ta sadece yaşlı ve hastalar konaklayabilmiş, diğerlerine yiyecek verip gönderilmiştir.⁴¹

Geç Orta Çağ`da hastane çoktur ama hacılar bunlardan pek yararlanamamıştır, bunlar muhtaç ve hastalar içindir, hacı muhtaç ya da hastaysa hastaneye gidebilmiş ama değilse burada sadece bir gece kalmasına izin verilmiştir. Parası olanların hanları kullanması beklenmektedir. Jübile yılları gibi özel dönemlerde Roma`ya giden yollar boyunca özel konaklama yerleri yapılmıştır. Bu yıllarda hacca geleceklerin çok olacağı ya da çok olduğu bu inşa faaliyetlerinden de bellidir. Batı toplumu geliştikçe hacıların durumu da iyileşmiştir. Hukuki açıdan dava açıldığı sırada uzun mesafeli bir hac yolculuğuna çıkmışlarsa ya da bunun için yemin etmişlerse, davaya taraf olanlar davayı durdurma hakkına sahip olmuşlardır. Hac için gidenlerin

³⁹ Bu manastır güney Fransa`daki en erken hac merkezlerinden biriydi. 8. yüzyılın sonuna doğru münzevi Dado tarafından kurulmuştur. Onun ünü sayesinde burada bir manastır cemaati kuruldu. Daha ayrıntılı bilgi için bkn.: Eshter Cohen, *In the Name of God and of Profit: The Pilgrimage Industry in Southern France in the Late Middle Ages*, Brown University, Proquest Dissertations Publishing (1976),

<https://www.proquest.com/openview/bbe2e5e9632d10186e1646dc06b7e963/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>

⁴⁰ Regula Benedicti ya da Benedikten Kuralı`nın 61.maddesi manastırda misafir edilen hacılara ayrılmıştır. Judith Sutura, *St. Benedict's Rule: An Inclusive Translation* (Minnesota: Liturgical Press, 2021), 96-7.

⁴¹ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 617-8.

mülklerini kilise korumakta, borçları ertelenmektedir. Zamanla, yokluklarında onların işlerini yürütecek bir vekil atamalarına izin verilmiştir. Ticari vergilerden muaftırlar. 1251`da Papa IV. Innocent, Kraliçe Blanche`den, Danimarka`dan Roma`ya giden başrahip ve ruhban sınıfın tüm ödemelerden muaf tutulmasını istemiştir çünkü Fransız memurlar, sanki tüccarlarmış gibi, onlardan vergi istemeye teşebbüs etmişlerdir.⁴² Orta Çağ Avrupası`nda ülkeler sınırlarından geçenlerden yol geçiş ücreti isteyebilmektedir. Normal şartlarda bu ücretler hacılardan değil tüccarlardan istenmektedir ama burada olduğu gibi bazen hacılara da aynısının uygulandığı örnekler görmek mümkündür.

Frankların Kralı Şarlman kanunnamelerinde hacılardan bahseden ve onların güvenliğini önemseyen bir liderdir. Örneğin 802 tarihli Aachen Kanunnamesi`nde piskopos, başrahip, başrahibe ve kontların merhamet ve barış içinde yasayı takip ederek adil kararlar vermelerini, Tanrı`nın iradesine göre sadık bir şekilde yaşamalarını, böylece onlar arasında ve onlar aracılığıyla her yerde adil bir karar verileceğini belirttikten sonra, yoksul, dul, yetim ve hacıların onlar tarafından rahat ettirilmesi ve korunması gerektiği, böylece onların iyi niyeti sayesinde ceza yerine sonsuz yaşam ödülünün hak edileceği vurgulanmaktadır.⁴³ Aynı kanunnamenin bir başka maddesinde ise tüm krallık topraklarında geçerli olmak üzere, kimsenin zengin, fakir ya da hacılara karşı konukseverliği ihmal etmeye cüret etmemesi belirtilmektedir. *Yani* diye başlayan açıklama kısmına hiç kimsenin Tanrı uğruna ülkeyi yürüyerek geçip giden hacılara ya da ruhlarının selameti ve Tanrı aşkı uğruna seyahat eden herhangi birine su, ateş ve barınak vermeyi reddetmemesi eklenmiştir. Herhangi birinin onlara daha fazla iyilik yapması durumunda en iyi mükafatın Tanrı`dan geleceği⁴⁴ üzerinde de durulmuştur. Şarlman`ın kanunnameleri incelendiğinde

⁴² Webb, *Medieval Pilgrimage*, 38.

⁴³ Ut episcopi, abbates adque abbatisse comiteque unanimes invicem sint, consentientes legem ad iudicium iustumterminandum cum omni caritate et concordia pacis, et ut fideliter vivant secundum voluntate Dei, ut semper ubique et propter illos et inter illos iustum iudicium ibique perficiantur; pauperes, viduae, orphani, et peregrini consolationem adque defensionem ha beis habent; ut et nos per eorum bona voluntatem magis pramium vitae aeternae quam supplicium mereamur, "Capitulare Aquisgranense", *MGH LL 1*, ed.: G. H. Pertz, (Hanover, 1835), 92.

⁴⁴ Praecipimusque ut in omni regno nostro, neque dives neque pauper, peregrino nemini hospitia denegare audeant, id est, sive peregrinus propter Deum perambulantibus terram, sive cuilibet iteranti propter amorem Dei et propter salutem animae suae, tectum et focum aqua nemo illi denegat. Si autem amplius eis aliquis boni facere voluerit, a Deo sibi sciant retributionem optimam, "Capitulare Aquisgranense", *MGH LL 1*, ed.: G. H. Pertz, (Hanover, 1835), 94.

hacıların güvenliği ya da hac seyahatleri konusuna dair daha pek çok örneğe rastlamak mümkündür.

Dönem hacılarının kıyafetleri konusunda resimlerden biraz bilgi edinmek mümkündür. Resimlere bakılırsa hacılar rahat giysiler, sağlam ayakkabılar, geniş kenarlı şapkalar, bir içecek şişesi ve bir omuz çantası taşımaktadırlar.⁴⁵ Uzun beyaz elbise, bir cüppe, geniş kenarlı şapka, seyahat çantası ya da kesesi ve bir asa hem erkek hem kadın hacılar için standarttır. Her iki cins için de aynı yasal haklar geçerlidir. Hacılar zarara karşı kişisel korumaya sahiptirler, piskopos, başrahip ya da diğer kilise üyeleri onlara konuksever davranmakta, sivil otoriteler onlardan vergi almamakta, onları tutuklamamaktadır. Malvarlıkları ve vassal olarak hizmetleri davalardan muaftır.⁴⁶ Görünen odur ki hacılara pek çok ayrıcalık tanınmış, hacca gitmek tercih edilir dinî bir ibadet haline getirilmeye çalışılmıştır.

D. Seyahat süresi

Seyahat süresi gidilen mesafe ve kullanılan araca göre değişiklik göstermektedir. Örneğin İngiliz hacılar Santiago de Compostela'ya giderken Corunna deniz yolunu da kullanmışlardır. 15. yüzyılın ilk yarısında bu yolla 15.000 İngiliz hacı taşınmıştır. Hacıların uzağa gitmedeki en büyük zorluğu pahalı olmasıdır. Avrupalı bir hacının Kudüs'e gitmesi 200 *ducata*⁴⁷ mal olmaktadır, bunun yarısı seyahat maliyetidir. Birçokları için bu bir yıllık gelirden daha fazladır. Yiyecek, konaklama, ilaç, ayakkabı, bağışlar ve hac rozetlerinin satın alınması çok pahalıya gelmektedir. Bu nedenle dilenci ve fakir hacılar ücretsiz konaklama ve yiyeceği, manastırlarda ve yol üzerindeki hastanelerde bulmaya çalışmışlardır. Hırsızlık ve hastalık riski de vardır. Hırsızlıktan korunmak için insanlar genelde kalabalık seyahat ederlerken hastalık ve ölümün de çok yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Kudüs'teki Aziz John hastanesinde günde 50 civarında ölüm gerçekleşmektedir. Burada 2000 kişiye konaklama sağlanmaktadır. İngiltere'den Santiago de Compostela'ya kara yoluyla gitmek altı aydan bir yıla kadar sürmektedir.

⁴⁵ Sarah Blick, *Art and Medieval Pilgrimage for Grove Encyclopedia of Medieval Art ve Architecture*, (Oxford, 2012),

https://www.academia.edu/3604133/Art_and_the_Medieval_Pilgrimage

⁴⁶ Leigh Ann Craig, "Stronger than men and braver than knights: women and the pilgrimages to Jerusalem and Rome in the later middle ages", *Journal of Medieval History*, 29/3 (2003): 159.

⁴⁷ Geç Orta Çağ'da kullanılmaya başlanan, altın ya da gümüşten basılabilen, farklı tipleri, metal içerikleri ve değerleri bulunan paradır. Modern dönemde pek çok devletin para sisteminin prototipi olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk; Alan M. Stahl, "Ducat", *The Oxford Encyclopedia of Economic History I*, ed.: J. Mokyr, (New York: Oxford University Press, 2003), 111-112.

Bazı loncalar hacca gitmesi için bazı üyelerine sponsor olmaktadır. Hacılar rotaları boyunca ticari bir aktivitede de bulunabilmekte yani yol boyunca para kazanabilmektedir. Örneğin yolda karşılaştıkları insanlar kendileri için dua etsinler diye onlara para verebiliyorlardı.⁴⁸ Bunun yanı sıra yolda geçici günlük işler yaparak para kazananlar da vardır. Yük taşımak buna örnek gösterilebilir.

E. Hacca gidenler kimlerdi?

Orta Çağ Avrupası'nda hacı kelimesinin karşılığı olarak kullanılan *peregrinus* kelimesi Latince *per+ager* bileşiminden oluşmakta, *tarla-arazi boyunca (yürüyen-giden)* anlamına gelmektedir. Zamanla seyahatin karşılığı olarak kullanılmıştır. Günümüze gelen en eski Roma metinlerinde *yabancı* ya da *yabancı toprakta olan* şeklinde geçmekte, Romalılar arasında yaşayan yabancılar için kullanılmaktadır. Kelimeye yüklenen diğer anlamlar arasında *tuhaf, yabancı, ziyaret, konuk* da vardır.⁴⁹

Hacca gidenler arasında hastaların olması Tanrı'dan umulan çarenin bir yansımasıdır. Bazen kilise ve özel hizmet sağlayanlar arasında hastalık konusunda sorunlar çıkmıştır. Örneğin hacılar sık hastalanmaktadır ve kiliseye göre fiziksel rahatsızlığın mutlaka psikolojik bir sebebi vardır, tıp doktorları ise bunu kabul etmemektedir. 1215 IV. Lateran Konsili bu konuyu emir verir tarzda ifade ederek bir doktorun hasta muayene etmek için çağrıldığında hastayı önce ruh doktoru yani rahip görsün diye ikna etmesi gerektiğini çünkü ruhsal sorunu olan kişinin bedensel sağlığının düzelmeyeceğini vurgulamıştır.⁵⁰ Buradaki amaçlardan biri kuşkusuz dinî

⁴⁸ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 620.

⁴⁹ Stephanie Hayes-Healy, "Peregrini", *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*, ed.: L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe (Leiden: Brill, 2010), 509.

⁵⁰ Quod infirmi prius provideant animae quam corpori : Cum infirmitas corporalis nonnumquam ex peccato proveniat, dicente Domino, languido quem sanaverat : *Vade et amplius noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat*, decreto praesenti statuimus et districte praecipimus medicis corporum, ut cum eos ad infirmos vocari contigerit, ipsos ante omnia moneant et inducant, quod medicos advocent animarum, ut postquam infirmis fuerit de spirituali salute provisum, ad corporalis medicinae remedium salubrius procedatur, cum causa cessante ceset effectus. Hoc quidem inter alia huic causam dedit edicto, quod quidam in aegritudinīs lecto iacentes, cum eis a medicis suadetur, ut de animarum salute disponant, in desperationis articulum incidunt, unde facilius motris periculum incurrunt. Si quis autem medicorum huius nostrae constitutionis, postquam per praelatos locorum fuerit publicate, transgressor extiterit, tamdiu ab ingressu ecclesiae arceatur, donec pro transgressione huiusmodi satisfecerit competenter. Ceterum cum anima sit multo pretiosior corpore, sub interminatione anathematis prohibemus, ne quis medicorum pro corporali salute aliquid aegroto suadeat, quod in periculum animae convertatur. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, ed.: J. Alberigo, P.P. Joannou, C. Leonardi, P. Prodi (Freiburg: Verlag Herder, 1962), 221-222.

ön planda tutup kiliseyi, din adamlarını daha yetkili kılmaktır. Bu dönemde kilise kendinden olmayan sağlıkçılara iyi gözle bakmamakta hatta maddenin sonunda görüldüğü gibi, bazı ilaçları vermelerini bile yasaklamaktadır.

Orta Çağ Avrupası'nda her sınıftan halk hacca gidebilmiştir. Buna, üst makamlardan izin almaları koşuluyla, özgür olmayanlar bile dâhildir.⁵¹ Hacca giden krallar da vardır. Aethelwulf 851'de bir yıl kalıp dönmüş, 853'te oğlu Alfred, 1027'de Büyük Cnut Roma'ya, VII. Louis, II. Philippe ve IX. Louis ise Kudüs'e gitmişlerdir.

13. yüzyılda hacca gidenler arasında *burjuva hacılar* diye isimlendirilen yeni bir sınıfın oluştuğu görülmektedir. Bu kişiler bir ticari iş ya da turistik gezi gibi hacca gitmişlerdir. Bunun dışında, yukarıda belirttiğimiz gibi, kilise ya da sivil mahkemelerce ceza alan kişiler kefaret için hacca gidebiliyordu. Bunlar döndüklerinde bir belge göstermek zorundaydı. Bu belge ilgili mezarları/tümbeleri ziyaret ettiğini göstermeliydi ve aklanması için cezayı veren mahkemeye tebliğ edilmeliydi. Pişmanlıkla ilgili hac yolculukları denizaşırı (Kudüs), büyük (Canterbury, Santiago de Compostela, Köln, Roma), küçük (Fransa'daki mabetler) olarak ayrılıyordu. Hollanda ve İtalya'da da aynısı yapılıyor, üniversiteler ve loncalar da kefaret ya da ceza aracı olarak haccı kullanıyorlardı.⁵²

Hacca gidenler arasında ruhban sınıfa mensup olanlar da çoktur. Papalar gibi ruhban sınıf mensupları da Roma'ya haccı teşvik etmiştir. İngiltere kralları sıklıkla başrahiplere mezar ziyaretleri ve hac için ayrıcalık tanımışlardır. Ruhban sınıfın haccının başka bir sebebi de bağlı buldukları lortlarını bilgilendirme amaçlı hizmet etmeleridir çünkü eğitimlidirler. Kont Orkneysli Rognvald, 1150'lerde⁵³ Kudüs'e yapacağı hac ziyaretinde Piskopos William'ın kendisine eşlik etmesini istemiştir.⁵⁴

Rahibelerin hacca gittiklerine dair kanıt yoktur, bu konu hep bir sorun olarak kalmıştır. 790'ların başında Friuli'de toplanan bir kilise konsili rahibelerin haccını yasaklamış ve ayrıntılarını da açıklamıştır. Dindar kadınlar erkeklerle temas etmesin diye sınırlandırılmışlardır. Kadınlar erkekler olmadan seyahat edemediği için rahibelere hac yasaklanmıştır.

⁵¹ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 78.

⁵² Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 621-2.

⁵³ Dönem kaynaklarında verilen bilgilere göre kont 1152'de Orkneys'in idaresini yaklaşık 20 yaşında olan oğlu Harald'a bırakarak Filistin'e yelken açmış ve 1155'te geri dönmüştür. *Origines Parochiales Scotiae*, vol. II, p.II, ed. C. Innes (Edinburg: W. H. Lizars, 1855), 799-800.

⁵⁴ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 88.

1299`da⁵⁵ Papa VIII. Boniface`in 'Pericoloso' adlı emirnamesinde rahibelerin haccı ile ilgili açıkça bir şey denmese de etrafı çevrili bir yerle sınırlandırılmalarının gerekliliği onaylanmıştır.⁵⁶ Bazı piskoposlar bunu hac yasağı olarak yorumlamışlardır. 1350`de Fransa kralı ve diğerleri, Papa VI. Clement`ten jübile yılının avantajlarından faydalanmaları için hacca gidemeyenlere izin vermesini istemişlerdir, bunlar arasında rahibeler de vardır. III. Edward, 1350 yılında sadece bir rahibeye Roma`ya hac için izin vermiştir, bu kişi Barking Başrahibesi⁵⁷ Matilda Montague`dür. Öte yandan rahibeler yerel hac mekânlarını ziyaret edebiliyorlardı ve bunun için piskopos onayı şart değildir.⁵⁸ Görülen o ki sorun rahibelerin hac mekânlarında bulunmaları değil, buralara yapılan yolculuklar sırasında erkeklerle yakın olma ihtimalleridir. Aşağıda göreceğimiz üzere, kadınlara uygulanan bazı kutsal mekân ziyaret yasakları, belli ki rahibeler için geçerli değildir.

Ticaretle uğraşan kesime baktığımızda özellikle Venedikli tüccarların deniz aşırı seyahatleri sayesinde, uzak yerlere hacca gitmenin daha güvenli ve daha kolay hale geldiği görülmektedir. Bu durum özellikle 15. yüzyılda belirgindir.⁵⁹ Hacılar Venedikli tüccarlarla aynı gemilere binmişlerdir.⁶⁰ Tüccarlar hem haccı olarak hem hizmet sağlayıcı olarak pek çok kez hacca gitmişlerdir. Tüccarlar ve dinî duygularla yola çıkan hacılar barışçıl seyyahlardır ve ikisi de silahsızdır.⁶¹ Öte yandan esir pazarlarında kazanç sağlamak için hac yolculuklarına çıkan ve hacıları bu amaçla destekleyen tüccarlar da yok değildir.⁶²

F. Kadınlar

Orta Çağ Avrupası`nda binlerce kadın,⁶³ cinsiyetine yakışır şekilde ve

⁵⁵ Bazı yerlerde tarih olarak 1298 verilmektedir. Lezlie Knox, "Poor Clares Order", *Women and Gender in Medieval Europe*, ed.: M. Schaus, (New York: Routledge, 2006), 658.

⁵⁶ Elizabeth Makovski, "Monasticism, Women`s : Papal Policy", *Women an Gender in Medieval Europe*, ed.: M. Schaus, (New York: Routledge, 2006), 589.

⁵⁷ 29 Nisan 1341`de başrahibe olarak kutsanmıştır. "Anno Domini MCCCXLI die Dominica in fine mensis Aprilis,....,domina Mathildis de Mounthagu benedicta fuit in abbatissam de Berking...", *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*, vol.76/1, ed.: W. Stubbs (London: Longman, 1882), 370.

⁵⁸ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 91-2.

⁵⁹ Ian Reader, *Pilgrimage in the Marketplace*, (New York: Routledge, 2014), 101.

⁶⁰ Michalis N. Michael, "From Cilicia to Cyprus: Turcophone Orthodox Pilgrims", *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*, (Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010), 138.

⁶¹ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 108.

⁶² Anthony Bale, *The Book of Margery Kempe*, (Oxford: Oxford University Press, 2015), xxvi.

⁶³ Derya Gürtaş Dünder, "Orta Çağ`ın Hristiyan Hacıları ve Onların Koruyucuları", *History Studies* 14/3 (2022): 553-554.

sosyal statü ya da medeni haline uygun kişiler eşliğinde hac seyahati yapmıştır. Genelde önceden tanıdıkları kişilerle gitmişlerdir. Örneğin bir baba karısı ve çocuğuyla giderken komşu kadınlar da onlara katılmıştır. Gidecek olanlar izin talep belgelerine kimlerle gideceklerini de yazmışlardır. Bunu 12 adam + 2 at, 2 çiftçi/toprak sahibi + 1 papaz gibi ifadelerle belirtmişlerdir.⁶⁴

Geç Orta Çağ Avrupası'nda hac, diğer seyahatler gibi, zaman alıcı, pahalı ve tehlikelidir. 14. yüzyıla kadar hem okuryazarlığın hem de dindarlığın artması haccı popüler hale getirmiştir. Batı'dan Kudüs'e hac bir yıllık bir yolculuk ve ciddi maddi fedakarlık gerektirmektedir. Yerel aziz mezarlarını ziyaretten farklı olarak Roma ve Kudüs'ü ziyaret cennete onların aracılığıyla gitmek için bağışlanmayı getirdiğinden kadınlar için de caziptir ancak önemli engellerle karşılaşmışlardır. Ekonomik durumları, aile içindeki rolleri ve sosyal rolleri dezavantajlarıdır. Nadiren uzun hac seyahatlerine çıkabilmişlerdir.⁶⁵

Yine de 4. yüzyıldan beri kadınların Kudüs'e gittiği bilinmektedir. 8. yüzyıldan itibaren bu biraz azalsa da Geç Orta Çağ'da da kadınlar Kudüs'e gitmişlerdir ve Kudüs'te erkek hacıların hastanesinin yanında ayrı bir yatakhaneleri vardır. Dönemle ilgili bilgi veren belgelerde (özellikle 12. yüzyıl) çocuklu kadınların da hacca gittiği, hamile kadın hacıların Kudüs'te doğum yaptıkları ve hastanelerde hem bu bebeklere hem de annesi/babası tarafından terkedilmiş çocuklara nasıl bakıldığı/bakılması gerektiğine dair veriler bulunmaktadır.⁶⁶ Venedik'ten kutsal topraklara hacı taşıyan Venedik kadırgalarında grup halinde seyahat ettiklerine dair kanıtlar vardır. Öte yandan Roma'da bazı mezarlara girmeleri yasaktır, vaazlarda ve hac rehberlerinde yerilmişlerdir. Bu yasaklamalar Roma'da da bulduklarını göstermektedir. Margery Kempe 1413-5'te Roma ve Kudüs'e⁶⁷ hacca giden bir kadındır, evlidir ve 16 çocuğu vardır, kocasını et ve alkolden uzak durmaya ikna etmiştir. Orta sınıf kentli bir aileye mensup olan Margery Kempe, yolculuğu hakkında gözlemleri korunan tek kadındır.⁶⁸ Arkadaşları tarafından maruz bırakıldığı zulümden şikâyet etmiştir. Bu metninde hacca

⁶⁴ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 93.

⁶⁵ Craig, "Stronger than", 154.

⁶⁶ Susan Signe Morrison, *Women Pilgrims in Late Medieval England* (London: Routledge, 2000), 20-21.

⁶⁷ Kudüs hacı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn.; Naoe Kukita Yoshikawa, *Margery Kempe's Meditations* (Cardiff: University of Wales Press, 2007), 48-49.

⁶⁸ Craig, "Stronger than", 155-6.

giden kadınların sayısının çok olmadığını da belirtmektedir.⁶⁹

Kadınların hacları hakkında bilgi veren ikinci kaynak Felix Fabri (yak.1441-1502)'nin seyir defteridir. Kendisi Zürih doğumlu bir keşiştir ve 1480 ile 1483 arasında iki kez Kudüs'e hacca gitmiştir. 1494'te yazdığı⁷⁰ kitabı, *Evagatorium in Terrae Sanctae, Arabiae et Egypti peregrinationem*, Kudüs haccı ile ilgili her anlamda bilgi vermektedir.⁷¹ Yazar her iki haccında da Kudüs'te kadınların olduğunu söylerken, davranışlarını ve diğer hacılarla ilişkilerini yorumlamaktadır.

Genelde zengin ve soylu kadınlar eşleriyle, bazıları geniş bir maiyetle hacca gitmişlerdir. Bir kadının hac için yeterli zenginliğe sahip olması yeterli değildir, onu kullanım hakkına da sahip olmalıdır. Kadınlar en çok bu izni elde etmede sorun yaşamışlardır. Tüm hacıların, feodal lordundan, eşinden, bölge kilisesi rahibinden, başrahipten ya da piskopostan izin alması zorunludur. Bu izin kadın için daha zordur. Evliyse kocası, bekârsa babası izin verecektir. Dullar bölge kilisesi rahibinden izin ve koruma mektubu almalıdırlar. Kadının kocasıyla seyahati de çok yaygındır. Kocası onun koruyucusu olmaktadır.⁷² 12. yüzyılda seyahat eden hacıların dörtte biri ile üçte birinin kadınlar olduğu iddia edilmekle birlikte, çoğunun ismi ve statüsü bilinmemektedir. 11.-12. yüzyıl Fransası'na ait mucize hikâyelerinde geçen kadınların çoğu alt sınıftandır. 1360-1480 arasında çoğu Compostela'ya giden 3000 hacı arasında, bazılarının isimleri belirsiz olmakla birlikte, 200 kadın adı bulunmaktadır.⁷³ Hacca giden kadınların bazılarının erkek kılıfına girdikleri de görülmektedir.⁷⁴

Kadınların katılımını istemeyen erkek hacıların sessiz ve görünmez olmaları durumunda onları tolere edebilmişlerdir. Kadınların buradaki en büyük zorluğu, erkek hacı grupları içinde özel sosyal rollerinin olmamasıdır. Hasta bakıcı ya da destekleyici değildirler, seksüel partner değildirler, seyahat etmeleri ev ekonomisine hiçbir katkı sağlamamaktadır. Adanmışlıkları manastırla ilgili de değildir. Bu nedenle kadınlar birlikte

⁶⁹ Nicole Chareyron, *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*, (New York: Columbia University Press, 2000) 74.

⁷⁰ Dorothea R. French, "Felix Fabri", *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*, ed.: L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe (Leiden: Brill, 2010), 215.

⁷¹ Hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkn.; Kathryn Beebe, *Pilgrim and Preacher: The Audiences and Observant Spirituality of Friar Felix Fabri* (Oxford: Oxford University Press, 2014) 59-92.

⁷² Craig, "Stronger than", 159.

⁷³ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 95-6.

⁷⁴ Josephie Brefeld, *A Guidebook for the Jerusalem Pilgrimage in the Late Middle Ages*, (Hilversum: Verloren, 1994) 15.

seyahat edebilecekleri grup bulmakta zorlanmışlardır. Gemilerde erkeklere görünmemek için küçük, aşırı sıcak ve kapalı kamaralarında kalmış, ortak masaya gitmemiş, kamaralarında yemiş ve uyumuşlardır.⁷⁵ Bazı mezarları/türbeleri ziyaretleri ve rölikleri (dinî şahsiyetlerden kalan ve kutsal kabul edilen nesnelere) görmeleri yasaklanmış ya da farklı çareler bulunmuştur. Örneğin 9. yüzyıl başlarında kalabalık hacı topluluğu içindeki kadınlar Fleury Manastırı'na yakınlarda gelen bazı rölikleri görmek istediklerinde, keşişler kilisenin dışına bir çadır kurup rölikleri belli zamanlarda burada sergilemişlerdir. 11. yüzyılın sonunda Aziz Cuthbert'in mezarının bulunduğu Durham Katedrali'ne, katedral mezarlığına ve belki de Lindisfarne'daki manastır kilisesi gibi belli yerlere girmeleri yasaklanmıştır.⁷⁶ Aziz John ve Aziz John Lateran şapellerine kesinlikle girememekte ancak kapılarına dokunarak bağışlanma elde etmeyi ummaktadırlar. Cistercian kiliselerine girmeleri için özel izin almaları gereklidir.⁷⁷ Geleneksel anlatıma takılıp başlangıçta erkeklere has bir tarikat olarak kurulan⁷⁸ Cistercian tarikatı içinde kadınların geri planda ve azınlıkta olduğunu savunanların aksine Berman,⁷⁹ manastır resmi belgeleri incelendiğinde durumun böyle olmadığını belirtmektedir. Öte yandan 13. yüzyıl Paris örneğinde olduğu gibi, bu tarikata mensup kadınların, başrahibeler dışında, ata binmeleri, kraliçe ve onun maiyeti ya da cemaatin yararı için olmadıkça manastır dışında yemek yemeleri ve gece dışarıda yatmaya kalmaları yasaklanmıştır.⁸⁰ Yine aynı yüzyılda Galler'de tarikat mensupları, var olan rahibe manastırlarının tarikat bünyesine dahil edilmesini yasaklamaya çalışmışlar, yenilerinin inşasını ise tamamen yasaklamışlardır.⁸¹ Aslında kadınlar, Hıristiyanlığın ilk döneminden itibaren manastır hayatında önemli bir role sahiptirler, soylu ailelerden ya da kraliyet ailelerinden gelen güçlü bir başrahibenin yönetimindeki manastırlarda yaşamaktadırlar ancak görülen odur ki sonradan bazı tarikatlarda yer

⁷⁵ Craig, "Stronger than", 163.

⁷⁶ 1170'lerde bu bir sorun haline gelmiştir. Yakınlardaki Aziz Godric ile Becket ve Edmund gibi güneydeki azizlerin hepsinin hacıları arasında büyük oranda kadınlar vardır. Bunu çözmek için 1175'te Katedralin batı ucundaki Cellile Şapeli tamamlanınca kadınların bu alana girmesine izin verilmiştir. Dominic Marnier, *St. Cuthbert: His Life and Cult in Medieval Durham* (Toronto: University of Toronto Press, 2000), 33.

⁷⁷ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 93.

⁷⁸ Anne E. Lester, *Creating Cistercian Nuns* (New York: Cornell University Press, 2011), 7.

⁷⁹ Constance Berman, *Women and Monasticism in Medieval Europe* (Michigan: Medieval Institute Publications, 2002), 5.

⁸⁰ Constance H. Berman, *The White Nuns* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2018), 151.

⁸¹ Jane Cartwright, "Convent and Community in Medieval Wales", *Medieval Women in Their Communities*, ed.: Diane Watt (Toronto: University of Toronto Press, 1997), 37.

bulmakta sorunlar yaşamışlardır.

Roma ve Kudüs'teki bazı mezarlar aşırı kalabalık olduğundan kadınlar için tehlikeli görülmüştür. 1130'da Aziz Denis'te ve 1388'de Avignon'da Aziz Martial'in başı sergilenirken, aralarında hamilelerin de olduğu kadınlar kalabalıktan dolayı zarar görmüşlerdir.⁸² Kadınların doğurganlık yaşında olanlarının çoğu zaman hamileyken mezar ziyareti yaptıkları bilinen bir şeydir. Bunun için elbette kocalarının izni gereklidir ve bu pek hoş karşılanmamaktadır. Kadınların çoğunlukla yakın yerlerdeki azizleri ziyaretlerinin bir sebebi de bu hamilelik durumlarıdır. 1331'de iki koca, karıları sürekli hamile kaldığından, ettikleri hac yemininden muaf tutulmalarını rica etmek için papaya başvurmuştur.⁸³

Orta Çağ Avrupası'nda mucizelerin kayıt altına alınması ve bunlara inanılması hac seyahatlerini de etkilemiştir. Mucizelerden yararlananlar daha çok kadınlardır, mucize yazımı arttıktan sonra kadınların haclarının da arttığı görülmektedir. Kadınlar için mezar ziyaretleri çok önemlidir, hasta çocukları için ya da anne olmak için buralara gelmişlerdir. İngiltere'de mezarı ziyaret edilen beş kadın azize şunlardır: Æbbe, Æthelthryth, Frideswide, Milburga ve Modwenna. 1027'de İngiltere'ye ait kayıtlarda yerel mezar ziyareti yapan hacıların % 52'sinin kadın olduğu görülmektedir. Bahsi geçen mucize kayıtlarında kız ve erkek çocuk kayıtlarına da rastlanmaktadır. Bu çocuklar hem zengin hem fakir ailelerdendir. Gençlerde ise erkekler daha kalabalıktır. Gelen çocuklar yetişkinlerle, körlük, dilsizlik, felç gibi aynı hastalıklara sahiptir. Ebeveynlerin çoğu çocuklarıyla hacca giderken, bakirelerin de sıklıkla hac ziyareti yaptığı bilinmektedir.⁸⁴

G. Kıta Avrupası'ndaki Önemli Hac Merkezleri

11.-15. yüzyıllarda Hristiyanlar için üç büyük hac merkezi bulunmaktadır. İlki Kudüs'dür, burada Hz. İsa'nın boş mezarını da içeren, saygı duyulan nesnelere mevcuttur. İkincisi Roma'dır, burada Aziz Pavlus ve Petrus'un mezarları vardır. Üçüncüsü Santiago de Compostela'dır, burası Aziz Yakup'un (Aziz James) mezarının 9. yüzyılda keşfinden sonra büyük bir tapınak haline gelmiştir. Canterbury'deki Aziz Thomas Becket mezarı da uluslararası bir hac merkezi olmaya çok yakındır. İngiltere'de bulunan diğer önemli hac mekânları ise şunlardır: Durham (Aziz Cuthbert), Westminster

⁸² Craig, "Stronger than", 166.

⁸³ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 97.

⁸⁴ Anne E. Bailey, "Wives, mothers and widows on pilgrimage: categories of 'women' recorded at English healing shrines in the Middle Ages", *Journal of Medieval History*, 39/2 (2013): 199-200.

(Aziz Edward), Bury (Aziz Edmund), Worcester (Aziz Wulfstan) ve Walsingham (Meryem Ana Tapınağı).⁸⁵

Filistin'e hac yolculuklarının 4. yüzyılda Büyük Konstantinus döneminde başladığı düşünülmektedir.⁸⁶ Filistin gibi uzak yerlerden ziyade hacılar genelde daha yakınlarında Hz. İsa'ya şahitlik etmiş azizlerin mezarlarını ziyaret etmişlerdir. İlk Hristiyanlar, daha sonra kilisenin bayram günleri haline gelen, azizlerin ölüm günlerinde onların mezarlarını ziyaret ederek küçük çaplı hac yapmış olmaktadır. Sonraları bu mezarların olduğu yerlere kiliseler yapılmıştır.⁸⁷ 7. yüzyıldan sonra aziz kültü giderek genişlemiş ve Fransa'da 9 Ekim'de Aziz Denis yortusunu kutlamak üzere çok sayıda hacı Aziz Denis'in mezarını ziyaret etmiştir.⁸⁸ 11. yüzyıldan itibaren başpiskoposların cübbe giymeden önce havarilerin mezarlarına periyodik olarak ziyarette bulunmaları zorunlu hale getirilmiştir.⁸⁹

1. Roma

Roma Orta Çağ Avrupası'ndaki belki de en önemli hac merkezidir. Germanler Roma'ya çok önem vermişlerdir çünkü papaya çok bağlıdırlar. İngiltere için de bu geçerlidir. Muhterem Bede'nin dediğine göre, 7. yüzyıl krallarından birçoğu Roma'da havarilerin liderine sığınmak, dünyevi siyasetin karmaşasından uzaklaşmak için Roma'ya gitmiştir. İngiliz kilise liderleri çeşitli dinî amaçlarla Roma'ya yönelmiş, sıradan halk da kadın ya da erkek Roma'ya gitme konusunda çok istekli davranmıştır. Karolenjler döneminde (8.-10. yüzyıllar) papalıkla yakın ilişkiler kurulduğu için Roma'ya sayısız ziyaret yapılmıştır. Bunda yolların güvenliği de etkilidir. Karolenj liderler vergi muafiyeti, konaklama gibi hizmetler sunarak hacı teşvik ettikleri için sıradan halk da kolayca hacca gidebilmiştir.⁹⁰

Roma kutsal emanetlerinden dolayı hacılar için rakipsiz bir yerdir. 9. yüzyıldan 11. yüzyılın sonuna kadar ilk sıradaki hac merkezidir. Kefaret hacları için de çok tercih edilmiştir. 813'te Chalon-sur-Saone'deki bir kilise konsili Roma, Tours ve diğer yerlere kefarete yolculuklarını herkese yasaklamış, *geçmiş ve bugünün günahları bu merkezlerde dua ederek*

⁸⁵ Bell ve Dale, "The Medieval Pilgrimage Business", 603.

⁸⁶ Kudüs'e yapılan hac yolculukları çalışmamızın alanı dışından olduğundan bu konuya değinilmeyecektir.

⁸⁷ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 2, 4.

⁸⁸ Gabriel Spiegel, "The Cult of St. Denis and Capetian Kingship", *Saints and Their Cults*, ed.: S. Wilson (Cambridge: Cambridge University Press, 1983), 145.

⁸⁹ John E. Weakland, "Administrative and Fiscal Centralization under Pope John XXII, 1316-1334", *The Catholic Historical Review*, 54/2 (1968): 285.

⁹⁰ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 11.

halledilemez, rahibe itiraf edildikten ya da kefarete ödendikten sonra yapılan hac övgüye değerdir hükmünü vermiştir. Bunun nedeni, 9. yüzyılda yerel kilise otoritelerini görmezden gelme ve papaya gitmenin yaygın olmaya başlamasıdır, verilen karar bu duruma bir tepkidir.⁹¹

14. yüzyıl tarihçilerinden Northofflu Levold'un kaydına göre, Başpiskopos Everger, selefinin katlinde payı olduğu gerekçesiyle kefarete ödemek için, 986/7'de Roma'ya gitmiş, papaya itirafta bulunmuş ve diyakozluğundaki bir manastıra bağış yapma sözü vermiştir.⁹² 1023 Seligenstadt Konsili iki karara imza atmıştır. Bunlardan ilki kendi piskoposu ya da onun vekilinin izni olmadan hiç kimsenin Roma'ya seyahat edemeyeceğini vurgulayan 16. maddedir.⁹³ İkincisi olan 18. madde ise böyle bir yolculuktan önce kendi rahipleri tarafından verilen kefareti yerine getirmek istemeyenlerle ilgilidir. Bu kişilerin önce kefareti kabul etmesi, sonra piskopos izni ve piskopostan papaya yazılmış bir mektup getirmeleri şart koşulmuştur.⁹⁴

Anglosakson dönemi boyunca Roma'ya hacca gitmek çok popülerdir, kaynaklarda bu konuda çok bilgi vardır. Bu seyahatler litürjik uygulamaları, doğruyu öğrenmek, kitap edinmek ve rölikler getirmek için başta din adamları tarafından yapılmıştır. Roma, Aziz Petrus'un şehri olarak geçmektedir, papa da onun varisidir. Bazı hacılar ve hatta krallar bu nedenle havarinin eşliğinde (*ad limina sancti Petri*) ölmek için Roma'ya gitmişlerdir. Örneğin Wessex Kralı Caedwalla (685-688) vaftiz olduktan sonra burada ölmüş, Vatikan bazilikasına gömülmüştür. Mezarı sonradan gelen hacıların uğrak yeridir. Wessex Kralı Ine (688-726) de 726'da burada ölmüştür.

⁹¹ Aronstam, "Penitential pilgrimages", 67.

⁹² Vicesimus nonus Evergerus, de quo dicitur, quod predictum Wainum vivum sepeliri fecit. Laborabat enim Warinus infirmitate capitis, ita ut aliquibus diebus sine sensu iaceret. Pro quo facto Romam penitens pervenit, papae quod egerat confessus est, qui pro correctione ei iniunxit, si quam in sua diocesi congregationem labefactam sciret datis subsidiis relevaret, "Catalogus Levoldi de Northof, Catalogus Archiepiscoporum Coloniensium", *MGH, SS 24*, ed.: G. Waitz (Hanover, 1879), 360.

⁹³ De illis qui Romam ituri sunt. Decevit sancta synodus, ut nullus Romam eat, nisi eum licentia episcopi sui vel eius vicarii, "Concilium Seigenstadense", *MGH, LL*, Cons. Act. Pub. Imp. Reg. I, ed.: L. Weiland (Hanover : 1893), 638.

⁹⁴ De illis qui penitentiam a suis sacerdotibus accipere nolunt. Quia multi tanta mentis suae falluntur astutia, ut in aliquo capitali crimine inculpati penitentiam a suis sacerdotibus accipere nolunt, in hoc maxime canfisi, ut Romam petentibus apostolicus omnia dimittat peccata, sancto concilio visum est, ut talis indulgentia illis non prosit, sed prius iuxta modum delicti penitentiam a suis sacerdotibus iniunctam adimpleant, et tunc Romam ire si velint, ab episcopo proprio licentiam et epistolam ad apostolicum ex hisdem rebus deferendam accipiant, "Concilium Seigenstadense", *MGH, LL*, Cons. Act. Pub. Imp. Reg. I, ed.: L. Weiland (Hanover, 1893), 638.

Başpiskoposlar da Roma'ya çok gelmiştir. 10. yüzyılın başında gelen Canterbury Başpiskoposu Plegmund,⁹⁵ Aziz Blaise'in⁹⁶ bazı rölikleriyle dönmüştür.⁹⁷ Hem piskopos hem aziz olan Blaise, boğaz ağrılarından⁹⁸ korunmak ya da şifa bulmak için dua edilen bir azizdir, yortu günü 3 Şubat'tır.

Orta Çağ'da İngiltere'den Roma'ya gitmek için üç olası rota vardır. Fransa'dan Lyon'a, oradan Alpler'i geçip İtalya'ya gitmek ilkidir. İkincisi deniz rotasıdır ama korsanlık yüzünden 9.-10. yüzyıllarda çok az kullanılmıştır. Üçüncü rota ise giderek daha çok kullanılanıdır. Bu yolda Sen Nehri'nin ağzında kurulan manastırlarda konaklanmaktadır, bunlardan bazıları İngiltere'den gelen hacılar için özel olarak yapılmışlardır. Buradan Besançon, Ponterlier yoluyla Aziz Remi ve Val d'Aosta'ya, buradan ise Lombardiya, Toskana ve Roma'ya gidilmektedir. Roma'ya gelen bu hacılar, Roma'da yaşayan ya da ziyarete gelen İngiliz hacıların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş bir İngiliz Kurumu olan *Schola Saxonum* (sonradan *Schola Anglorum*)'da kalmaktadırlar. İngiliz kilisesi ile Papalık çok iyi ilişki içerisinde olduğu için papalar bu kurumu desteklemiştir. Kuruluşu yaklaşık olarak Kral Ine'in 726'daki Roma ziyaretine denk gelmektedir. *Liber Pontificalis*'te bu kurumdan çok bahsedilmekte, yangında yandığı söylenmektedir. İlk yangın 817-824 arasında çıkmış ve papa hem yeniden inşa hem de hacılara yiyecek için para vermiştir. İkinci yangın 847'de çıkmış, sonrasında Papa IV. Leo kilise inşa ettirmiş ve böylece kurumun bir kilisesi olmuştur. Ayrıca burada Lombardlara, Franklara ve Greklere ait *Schola* adıyla başlayan kurumlar da vardır.⁹⁹

2. Santiago de Compostela

Santiago de Compostela kuzeybatı İspanya'da bulunan büyük bir hac merkezidir. İnanışa göre Kudüs'te öldükten sonra naaşı öğrencileri tarafından Galiçya'ya getirilen Aziz Yakup burada gömülüdür. Mezara yapılan ilk haccın ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. 899'da kendisine bir kilise adanmıştır. Buraya hacı olarak geldiği bilinen ilk kişiler Fransa'dan

⁹⁵ 914 yılında ölmüştür. Walter Farquhar Hook, *Lives of the Archbishops of Canterbury*, vol.I, (London, 1860), 333.

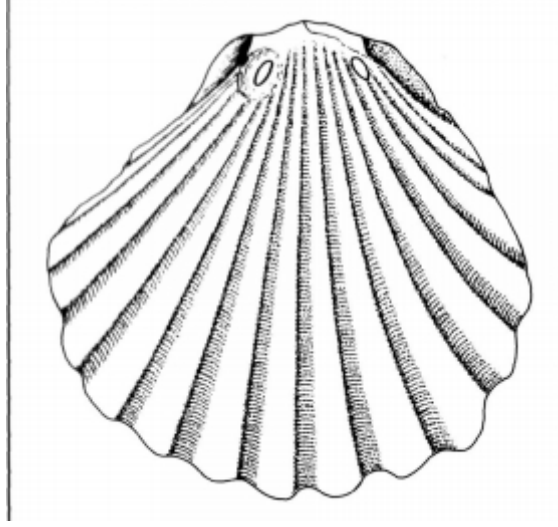
⁹⁶ Alban Butler, *Butler's Lives of the Saints: February* (Minnesota: The Liturgical Press, 1998), 34-35.

⁹⁷ Veronica Ortenberg, "Archbishop Sigeric's Journey to Rome in 990", *Anglo Saxon England*, 19 (1990): 202.

⁹⁸ Fernando Lanzi-Gioia Lanzi, *Saints and Their Symbols* (Minnesota: Liturgical Press, 2003), 29.

⁹⁹ Ortenberg, "Archbishop Sigeric's", 204-205.

gelmişlerdir.¹⁰⁰ 11. yüzyılda hac yolculuklarının artmasıyla buranın önemi de artmıştır. 12. yüzyıldan itibaren İrlandalı hacılar şarap ticaretinin tarafı olarak Britanya ve İrlanda'dan Bordeaux'ya giden gemilerde seyahat etmişler, yolculuklarına buradan, yaya olarak en iyi bilinen rota olan Pireneler yoluyla devam etmişlerdir. Kıta Avrupası'ndakiler de Pireneler yolunu kullanmışlardır. 15. yüzyıldan itibaren daha çok rota kullanılır olmuştur. Aziz Yakup'un sembolü deniz kabuğudur. Neden değerli olduğu bilinmemekte ama 12. yüzyılın ilk yarısında Compostela Katedrali'nin yanında satıldığı bilinmektedir. Bu bilgi *Liber Sancti Jacobi*'de geçmektedir. Hacılar bunları hatıra olarak alıp evlerine götürmüşlerdir.¹⁰¹

Şekil 1: Aziz Yakup'un mezarına/türbesine gidenlerin hatıra olarak sakladıkları deniz kabuğu¹⁰²

Santiago de Compostela altın çağını 12. yüzyılda yaşamıştır. Buranın 1100-1140 arasındaki başpiskoposu Diego del Gelmirez, kilisesi için Papa II. Calixtus'un (1121-4) onayını istemiş ve bu papanın adı Santiago ile özdeşleşmiştir. Burada yaklaşık 1140'da derlenen ya da yazılan belgelerin elyazması *Codex Calixtus* olarak bilinmektedir. En ünlü bölümü *Hacının Rehberi* adlı beşinci bölümdür. Poitoulu biri tarafından yazılmıştır. Eserde Fransa'dan geçen dört anayol tanımlanmaktadır. Bunlar Pireneleri geçerek Compostela'ya tek rota halinde gelmekte ve Aziz Yakup'un mezarında son

¹⁰⁰ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 13.

¹⁰¹ Miriam Clyne, "A Medieval Pilgrim: From Tuam to Santiago de Compostela", *Archeology Ireland*, 4/3 (1990): 21-22.

¹⁰² Çizim Angela Wallagher tarafından yapılmıştır. Clyne, "A Medieval Pilgrim", 22.

bulmaktadır.¹⁰³

3. Canterbury, Rocamadour ve Köln

29 Aralık 1170`de İngiltere Kralı II. Henry`nin sinirlenerek söylediği “kimse beni bu kontrolsüz rahipten kurtarmayacak mı?” cümlesini emir telakki eden dört şövalye Canterbury Piskoposu Thomas Becket`i kendi katedralinde öldürmüştür. Kral bundan çok rahatsız olup üç gün ince kıldan günah çıkarma kıyafetleriyle perhiz yapmıştır. Thomas Becket 1173`te aziz mertebesine yükseltildikten sonra buradaki mezarı/türbesi hac mekânı haline gelmiş ve yüzyıllarca hacıların uğrak yeri olmuştur. Buraya hacca gelenlere *thomipeta* (*Thomas + peto,-ere istemek fiilinden*) denmiştir. Thomas Becket`in kabri 1540`da Kral VIII. Henry`nin emriyle kemiklerinin yakılarak yok edilmesi ve isimlerinin silinmesi suretiyle tahrip edilmiştir. Bugün Canterbury Katedrali`nde Thomas Becket`in öldüğü yer, adını taşıyan bir taş ile işaretlenmiş durumdadır.

Bakire Meryem`in önemli bir türbesi olan Rocamadour¹⁰⁴ (Cohors`un kuzeydoğusu) 12. yüzyıldan 14. yüzyıla kadar en önemli hac merkezlerinden biridir.¹⁰⁵ Şehir çok küçük olduğu için buraya gelen hacılar çadırlarda kalmışlardır. Vezelay gibi başka yerlerde ise hacıların konaklaması konusunda manastır ve bölge sakinleri arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır.¹⁰⁶ Köln`deki Üç Müneccim Kral Mezarı, rölikleri Milano`dan 1164`te imparatorluk emriyle taşındıktan sonra, büyük bir hac mekânı olmuştur. Canterbury, Rocamadour ve Köln Avrupa`daki hac merkezleri içinde en bilinenleridir.¹⁰⁷

Sonuç

Orta Çağ Avrupası`nda hacca gitmek her inançlı insan için çok önemli bir dinî ibadettir. Halkın çoğunluğunun yoksul olduğu bir çağda gidilen yerler elbette yakın yerlerdir. Kudüs`e gidenler sadece zengin kesim ve belki de maceracılarıdır. Halkın çoğunluğu kendilerine yakın olan kutsal mekânları tercih etmişlerdir. Bu dönemde pek çok aziz olduğu hesaba katılırsa herkesin evinden çok uzaklaşmadan kutsal bir yeri ziyaret edebileceği kolaylıkla anlaşılabilir. Her bir azizin faydalı olduğuna inanılan konu farklıdır,

¹⁰³ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 23-24.

¹⁰⁴ Buraya ait mucize kayıtlarının tercümesi için bkn.: Marcus Bull, *The Miracles of Our Lady of Rocamadour: Analysis and Translation* (Woodbridge: The Boydell Press, 1999)

¹⁰⁵ Jean M. French, “Rocamadour”, *Medieval France*, ed.: W. W. Kibler, G. A. Zinn (London: Routledge, 1995), 807.

¹⁰⁶ Paula Gerson, “Pilgrimage”, *Medieval France*, ed.: W. W. Kibler, G. A. Zinn (London: Routledge, 1995), 740.

¹⁰⁷ Webb, *Medieval Pilgrimage*, 24.

dolayısıyla herbiri farklı bir amaçla ziyaret edilmiştir. Örneğin bir azizin mezarı mide ağrısı çekenler, bir diğèrininki çocuğu olmayan ya da hasta olanlar tarafından tercih edilmiştir.

Hac yolculuklarının çoğu kıta içinde yapılırsa da maliyeti sıradan halk için oldukça yüksektir. Evden uzakta olunan sürede meslek icra ederek para kazanılamayacağı gibi, yolda ve gidilen yerde de paraya ihtiyaç vardır. Kutsal yerleri ziyaret ederken sadaka verilmelidir ve tabii hatıra olarak en azından bir iki eşya satın alınmalıdır. Bu nedenle hac mekânları ticaretin çok yoğun olduğu, dolayısıyla yönetimi konusunda sivil ve dinî makamlar arasında anlaşmazlık yaşanan yerlerdir. Hem yerel sivil idareler hem de dinî kurumlar buralardan faydalanmak istemişlerdir.

Kutsal mezar ziyaretleri en çok, günahların affedildiği jübile yıllarında yapılırken savaş gibi tehlikenin söz konusu olabileceği dönemlerde az da olsa kesintiye uğramıştır. Yine de tamamen durduğu görülmemiştir. Hac yolculuklarına katılanlar arasında erkekler kadar kadınlar da vardır ancak bazı yerlere girmeleri yasaklanmıştır. Orta Çağ Avrupası'nda kadınlara bakışı çok güzel örnekleyen bu durum çağın sonlarına doğru azalacak ve zamanla geçerliliğini yitirecektir.

Bu dönemin bir diğèer hac uygulaması bazı suçları işleyenlerin mahkeme ya da dinî kurumlar tarafından zorla, af dilemek ve kefareti yerine getirmek için kutsal yerlere gönderilmeleridir. Bu kişiler kutsal mekânı ziyaret ettiklerine dair bir belgeyi yanlarında geri getirmek zorundadırlar, sadece bu şekilde cezadan muaf olabilmektedirler. Bir diğèer uygulama vekâleten yapılan hac yolculuklarıdır. Bunun için genelde ruhban sınıftan güvenilir insanlar ya da akrabalar seçilmekte ve hastalık ya da başka bir sebepten hacca gidemeyen kişi tüm masrafları karşılayarak seçtiği kişileri kendi adına hacca göndermektedir. Bu hac tipi kişi öldükten sonra vasiyet yoluyla da yapılabilir.

Sonuç olarak görölmektedir ki Orta Çağ Avrupası'nda her koşulda, her sebeple ve her zaman hacca gidilebilmiştir. Hac hem ekonomik, hem sosyal hem de manevi açıdan son derece önemli bir olgudur. İster fakir ister zengin olsun her inançlı insan, sözüne itibar ettikleri din adamlarının ve onları idare eden dünyevi liderlerin de teşvikiyle, hacca gitmeye yönelmiştir. Bu seyahatler giden insanları manevi açıdan tatmin ederken, kutsal mekânları işleten ruhban ya da laik kişileri ekonomik açıdan memnun etmiştir. Başka bir deyişle her türlü, karşılıklı bir memnuniyet söz konusudur.

Teşekkür:

-

Beyanname:

1. Özgünlük Beyanı:

Bu çalışma özgündür.

2. Etik Kurul İzni:

Etik Kurul İzni gerekmemektedir.

3. Finansman/Destek:

Bu çalışma herhangi bir finansman ya da destek almamıştır.

4. Katkı Oranı Beyanı:

Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.

5. Çıkar Çatışması Beyanı:

Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

KAYNAKÇA

ALBERIGO, J., P. P. JOANNOU, C. LEONARDI ve P. PRODI. (Ed.). *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*. Freiburg: Verlag Herder, 1962.

ARONSTAM, Robin Ann. "Penitential Pilgrimages to Rome in the Early Middle Ages". *Archivum Historiae Pontificiae* 13 (1975): 65-83.

BAILEY, Anne E. "Wives, mothers and widows on pilgrimage: categories of 'women' recorded at English healing shrines in the Middle Ages". *Journal of Medieval History* 39/2 (2013) : 197-219.

BALE, Anthony. *The Book of Margery Kempe*. Oxford: Oxford University Press, 2015.

BEEBE, Kathrynne. *Pilgrim and Preacher: The Audiences and Observant Spirituality of Friar Felix Fabri*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

BELL, A. R., ve R. S. DALE. "The Medieval Pilgrimage Business". *Enterprise & Society* 12/3 (2011): 601-627.

BERMAN, Constance H. *The White Nuns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2018.

- BERMAN, Constance. *Women and Monasticism in Medieval Europe*. Michigan: Medieval Institute Publications, 2002.
- BLICK, Sarah. *Art and Medieval Pilgrimage for Grove Encyclopedia of Medieval Art ve Architecture*. Oxford: 2012.
https://www.academia.edu/3604133/Art_and_the_Medieval_Pilgrimage
- BOOTH, Paul. "The Last Week of the Life of Edward the Black Prince". *Contact and Exchange in Later Medieval Europe*. Ed.: H. Skoda, P. Lantschner, R. L. J. Shaw. Woodbridge: Boydell Press, 2012.
- BREFELD, Josephie. *A Guidebook for the Jerusalem Pilgrimage in the Late Middle Ages*. Hilversum: Verloren, 1994
- BULL, Marcus. *The Miracles of Our Lady of Rocamadour: Analysis and Translation*. Woodbridge: The Boydell Press, 1999.
- BUTLER, Alban. *Butler's Lives of the Saints: February*. Minnesota: The Liturgical Press, 1998.
- CARTWRIGHT, Jane. "Convent and Community in Medieval Wales". *Medieval Women in Their Communities*. Ed.: Diane Watt. Toronto: University of Toronto Press, 1997.
- CHAREYRON, Nicole. *Pilgrims to Jerusalem in the Middle Ages*. New York: Columbia University Press, 2000.
- CLYNE, Miriam. "A Medieval Pilgrim: From Tuam to Santiago de Compostela". *Archeology Ireland* 4/3 (1990): 21-22.
- COHEN, Eshter. *In the Name of God and of Profit : The Pilgrimage Industry in Southern France in the Late Middle Ages*. Brown University, Proquest Dissertations Publishing, 1976.
<https://www.proquest.com/openview/bbe2e5e9632d10186e1646dc06b7e963/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>
- CRAIG, Leigh Ann. "Stronger than men and braver than knights: women and the pilgrimages to Jerusalem and Rome in the later middle ages". *Journal of Medieval History* 29/3 (2003): 153-175.
- CRAIG, Leigh Ann. *Wandering Women and Holy Matrons*. Leiden: Brill, 2009.
- DILLON, Matthew. *Pigrims and Pilgrimage in Ancient Greece*. London: Routledge, 1997.
- DÜNDAR, Derya Gürtaş. "Orta Çağ'ın Hristiyan Hacıları ve Onların Koruyucuları". *History Studies* 14/3 (2022): 547-564.
- FRENCH, Dorothea R. "Felix Fabri". *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*. Ed.:

- L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe. Leiden: Brill, 2010.
- FRENCH, Jean M. "Rocamadour". *Medieval France*. Ed.: W. W. Kibler, G. A. Zinn. London: Routledge, 1995.
- GADE, Kari Ellen. "Homosexuality and Rape of Males in Old Norse Law and Literature". *History of Homosexuality in Europe and America V*. Ed.: W. R. Dynes, S. Donaldson. New York & London: Garland Publishing, Inc., 1992.
- GEARY, Patrick. *Readings in Medieval History*. Toronto: University of Toronto Press, 2016.
- GERSON, Paula. "Pilgrimage". *Medieval France*. Ed.: W. W. Kibler, G. A. Zinn. London: Routledge, 1995.
- HARRISON, Martin Leigh. "Penitential Pilgrimage". *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*. Ed.: L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe. Leiden: Brill, 2010.
- HAYES-HEALY, Stephanie. "Peregrini". *Encyclopedia of Medieval Pilgrimage*. Ed.: L. J. Taylor, L. A. Craig, J. B. Friedman, K. Gower, T. Izbicki, R. Tekippe. Leiden: Brill, 2010. http://eurasianjvetsci.org/pdf/pdf_EJVS_1119.pdf
- HOLT, Andrew. "Feminine Sexuality and the Crusades". *Sexuality in the Middle Ages and Early Modern Times*. Ed.: A. Classen Berlin: Walter de Gruyter, 2008.
- HOOK, Walter Farquhar. *Lives of the Archbishops of Canterbury I*. London, 1860.
- HURLOCK, Kathryn. "Welsh Pilgrims and Crusaders in the Middle Ages". *The Welsh and the Medieval World*. Ed.: P. Skinner. Cardiff: University of Wales Press, 2018.
- HURLOCK, Kathryn. *Medieval Welsh Pilgrimage*. New York: Palgrave Macmillan, 2018.
- INNES, C. (Ed.). *Origines Parochiales Scotiae II/II*. Edinburg: W. H. Lizars, 1855.
- KNOX, Lezlie. "Poor Clares Order". *Women and Gender in Medieval Europe*. Ed.: M. Schaus. New York: Routledge, 2006.
- KORPIOLA, Mia. "Animal Passions: Bestiality and the Law in Medieval and Reformation Sweden". *Honos alit artes, Il Cammino Delle Idee Dal Medioevo All'antico Regime*. Ed.: P. Maffei, G. M. Varanini. Firenze:
-

- Firenze University Press, 2014.
- LANZI, Fernando ve Gioia LANZI. *Saints and Their Symbols*. Minnesota: Liturgical Press, 2003.
- LESTER, Anne E. *Creating Cistercian Nuns*. New York: Cornell University Press, 2011.
- MAKOVSKI, Elizabeth. "Monasticism, Women's: Papal Policy", *Women and GENDER in Medieval Europe*. Ed.: M. Schaus. New York: Routledge, 2006.
- MARNER, Dominic. *St. Cuthbert: His Life and Cult in Medieval Durham*. Toronto: University of Toronto Press, 2000.
- MEENS, Rob. *Penance in Medieval Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
- MICHAEL, Michalis N. "From Cilicia to Cyprus: Turcophone Orthodox Pilgrims". *Cries and Whispers in Karamanlidika Books*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 2010.
- MIGNE, J. P. (Ed.). Alexandri III, Epistolae et Privilegia (AD 1159 - AD 1181), 69-1320C, Epp. CMLXXV, PL200.
- MORRISON, Susan Signe. *Women Pilgrims in Late Medieval England*. London: Routledge, 2000.
- MUIR, Steven. "The Social Self on Pilgrimage: Intercession and Mediation". *The Many Voices of Pilgrimage and Reconciliation*. Ed.: I. S. McIntosh, L. D. Harman. Boston: CABI, 2017.
- ORTENBERG, Veronica. "Archbishop Sigeric's Journey to Rome in 990". *Anglo Saxon England* 19 (1990): 197-246.
- PERTZ, G.H. (Ed.). *Capitulare Aquisgranense*. MGH LL 1. Hanover, 1835.
- RAY, Richard. *The Shape of My Heart*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2022.
- READER, Ian. *Pilgrimage in the Marketplace*. New York: Routledge, 2014.
- RICHARDSON, Douglas. *Magna Carta Ancestry: A Study in Colonial and Medieval Families* vol. I. 2th Edition. Utah: Kimball G. Everingham, 2011.
- SPIEGEL, Gabriel. "The Cult of St. Denis and Capetian Kingship". *Saints and Their Cults*. Ed.: S. Wilson. Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- STAHL, Alan M. "Ducat". *The Oxford Encyclopedia of Economic History* I. Ed.: J. Mokyr. New York: Oxford University Press, 2003.

- STROOPE, Michael W. *Transcending Mission*. Westmont: InterVarsity Press, 2017.
- STUBBS, W. (Ed.). *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores* 76/1. London: Longman, 1882.
- SUTERA, Judith. *St. Benedict's Rule: An Inclusive Translation*. Minnesota: Liturgical Press, 2021.
- SWANSON, R. N. *Indulgences in Late Medieval England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- THORNDIKE, Lynn. *The History of Medieval Europe*. New York: The University Press Cambridge, 1917.
- WAITZ, G. (Ed.). *Catalogus Levoldi de Northof, Catalogus Archiepiscoporum Coloniensium. MGH SS 24*. Hanover, 1879.
- WATSON, Danielle. *The Church in Medieval Europe*. New York: Cavendish Square Publishing, 2017.
- WEAKLAND, John E. "Administrative and Fiscal Centralization under Pope John XXII, 1316-1334". *The Catholic Historical Review* 54/2 (1968): 285-310.
- WEBB, Diana. *Medieval Pilgrimage c.700-c.1500*. Hong Kong: Palgrave Macmillan, 2002.
- WEILAND, L. (Ed.). *Concilium Seigenstadense. MGH, LL, Cons. Act. Pub. Imp. Reg. I*. Hanover, 1893.
- YİĞİT, Ali ve Taşkın YAŞAR. "Zoofili: Kutsal dinler, mevzuat ve etik açısından bir değerlendirme". *Eurasian Journal of Veterinary Sciences* 32/2 (2016): 114-119.
- YOSHIKAWA, Naoe Kukita. *Margery Kempe's Meditations*. Cardiff: University of Wales Press, 2007.

PILGRIMAGES IN THE MEDIEVAL EUROPE

 Özlem GENÇ^a

Extended Abstract

Going on pilgrimage in medieval Europe is an act of worship that every faithful Christian wants to fulfill. Since there are no reliable records, the true extent of the pilgrimage in this period is not known, but when we look at the records, history books, wills and institutions established on the pilgrimage routes, it is understood that the number is high. In some years, this number is higher than normal. For example, in the first jubilee year of 1300, the number of pilgrims visiting Rome rose from about 200,000 to over two million. This year is thought to be the year with the most pilgrimages during the Middle Ages, as the first jubilee was declared and the forgiveness of sins was promised for the first time.

People living in medieval Europe believed that sickness and bad luck were caused by sin, and the only remedy was repentance. Visiting the local tombs is often enough to meet the needs of the pilgrims. Although it is not known exactly why they visited these places, it is possible to find relevant information in the books about the miracles of the saints. The wish of most of them is forgiveness of sins. On the other hand, pilgrimage is not the only way of forgiveness of sins. A person on his deathbed can choose a priest with the permission of the pope to have his sins forgiven. Contributing to the construction of roads and bridges, giving alms to hospitals and the poor, and praying for the dead are also ways to obtain forgiveness.

Especially since the 12th century, people take a self-motivating oath before going on pilgrimage. It is important whether the oath is spoken or written in the presence of witnesses. Failure to take the oath of pilgrimage to Rome, Jerusalem, or Compostela requires a personal appeal to the pope for pardon or commutation. The papal records contain responses to such appeals. People first wrote why they took the oath and then why they could not fulfill it. Age, illness, repeated pregnancies, working in the king's service are among

^a Assoc. Prof., Ondokuz Mayıs University, ozlmgnc@gmail.com

the reasons for not being able to go.

There is also a phenomenon called proxy pilgrimage in Medieval Europe. Among the rich, those who were sick gave money, especially to those from the religious class, to go on pilgrimage on their behalf and have their sins forgiven. It is possible to see women as well as men among those chosen for this type of pilgrimage. It is a type of pilgrimage that is usually made on a will. The testators wanted honest priests to make this pilgrimage, and they set aside money for it.

In Medieval Europe, the church took it upon itself to provide support such as caring for sick pilgrims, burial of those who died during the pilgrimage, and helping poor pilgrims. Hospitals and monasteries sponsored by the church meet the needs of the pilgrims. The donations made by the pilgrims at the pilgrimage centers are returned to them as a service, free accommodation and meals are provided, and these can also be in addition to the income of the clergy.

Hospitals were plentiful in the late Middle Ages but pilgrims did not benefit much from them, they are for the needy and the sick, the pilgrim was able to go to the hospital if he was needy or sick, but if not, he was only allowed to stay here for one night. Those with money are expected to use the inns. In special periods such as the Jubilee years, special accommodation places were built along the roads leading to Rome.

As Western society developed, the status of pilgrims improved. Legally, the parties to the case have the right to stop the case if they have taken a long-distance pilgrimage or have taken an oath at the time of the lawsuit. The church protects the property of those who go on pilgrimage, and their debts are postponed. Over time, they were allowed to appoint a deputy to run their business in their absence. They are exempt from business taxes.

It is possible to get some information about the clothes of the period pilgrims from the pictures. Judging by the pictures, the pilgrims wear comfortable clothes, sturdy shoes, wide-brimmed hats, and carry a beverage bottle and a shoulder bag.

Going on pilgrimage in this period means taking great risks. Theft and disease are two of them. People often traveled in large numbers to avoid theft. In Late Medieval Europe, pilgrimage, like other travels, was time-consuming, expensive and dangerous. By the 14th century, the increase in both literacy and piety made the pilgrimage popular. The pilgrimage from the West to Jerusalem is a one-year journey and requires serious financial sacrifice. Unlike visiting the local tombs of saints, visiting Rome and

Jerusalem is also attractive to women, as it brings forgiveness to go to heaven, but they have faced significant obstacles. Their economic situation, their role in the family and their social role are their disadvantages. They rarely went on long pilgrimages. In general, rich and noble women went on pilgrimage with their husbands, some with a large entourage. In Medieval Europe, thousands of women made pilgrimages in a gender-appropriate manner and accompanied by people who matched their social status or marital status. They usually went with people they knew before. Recording and believing in miracles in Medieval Europe also affected pilgrimages. It is mostly women who benefit from miracles. Grave visits are very important for women, they came here for their sick children or to be mothers.

All pilgrims must obtain permission from their feudal lord, spouse, parish priest, abbot, or bishop to set out. This permission is more difficult for women. If she is married, her husband will give permission; if she is single, her father will give permission. Widows must obtain permission and a letter of protection from the parish priest. It is also very common for a woman to travel with her husband. Her husband becomes her protector.

Among those who go on pilgrimage, there are many who belong to the clergy. There is no evidence that the nuns went on pilgrimage, this issue has always remained a problem. When we look at the segment dealing with trade, it is seen that traders go to pilgrimage many times both as pilgrims and as service providers.

Pilgrims can also engage in a commercial activity along their route, that is, they can earn money along the way. For example, people they met on the way gave them money to pray for them.

In the 11th to 15th centuries, there were three major centers of pilgrimage for Christians. The first is Jerusalem, where venerated objects can be found, including the empty tomb of Jesus. The second is Rome, where there are the tombs of Saints Paul and Peter. The third is Santiago de Compostela, which became a great temple after the discovery of the tomb of St. James in the 9th century. The tomb of St Thomas Becket in Canterbury is also close to becoming an international pilgrimage centre. Pilgrimages to Palestine are thought to have begun in the 4th century, during the reign of Constantine the Great.

Rome is perhaps the most important pilgrimage center in medieval Europe. The Germans attached great importance to Rome because they were very attached to the pope. This also applies to the UK. The leaders of the English church turned to Rome for various religious purposes, and the common

people were very willing to go to Rome, whether they were men or women. During the Carolingian period (8th-10th centuries), numerous visits were made to Rome as close relations were established with the papacy. Road safety is also effective in this. Ordinary people could easily go on pilgrimage, as Carolingian leaders encouraged pilgrimage by offering services such as tax exemptions and accommodation.

Santiago de Compostela is a major pilgrimage center located in northwestern Spain. According to the belief, St. James, whose body was brought to Galicia by his students after he died in Jerusalem, is buried here. It is not known when the first pilgrimage to the tomb was made. A church was dedicated to him in 899.

As a result, it is seen that in Medieval Europe, it was possible to go on pilgrimage under any condition, for any reason, and at any time. Hajj is an extremely important phenomenon both economically, socially and spiritually. Every believer, whether poor or rich, has tended to go on pilgrimage with the encouragement of the clergy they respected and the worldly leaders who ruled them. While these trips satisfied the people spiritually, they also satisfied the clergy or secular people who run the holy places economically. In other words, there is mutual satisfaction.

Keywords: History of Religions, Pilgrimage, To Be Pilgrim.

Acknowledgements:

-

Declarations:

1. Statement of Originality:

This work is original.

2. Ethics approval:

Not applicable.

3. Funding/Support:

This work has not received any funding or support.

4. Author contribution:

The author declares no one has contributed to the article.

5. Competing interests:

The author declares no competing interests.

